

SALVAT-PAPASSEIT: L'HOMME I EL POETA~~LEMA~~ "Per Catalunya Una passa endavant!"

per Jordi Arbonès

~~Nota al premi POMPEU FABRA~~

Premi Pompeu Fabra (any 1966)

(Jocs Florals de la Llengua Catalana
celebrats a Caracas (Veneçuela)/

Crec que la primera vegada, després de la guerra, que es van publicar alguns poemes de Salvat-Papasseit, fou l'any 1951 en l'"Antologia de la Poesia Catalana" de Joan Triadú^x (1). Això podria fer pensar en l'oblit, de part dels nostres editors i de la nostra crítica, durant tots aquells anys, d'un dels poetes més rellevants de les lletres catalanes, ^{però} ~~se~~ si bé això pot ésser cert, fins a un cert punt, hem de remarcar unes altres causes. Per un costat, la migradesa de la crítica i l'assaig, durant (Evidentment, degut a la conjuntura adversa produïda per la Guerra i la Dictadura) aquell període (1939-1951), i d'altra banda, una marcada resistència de part dels censors franquistes a permetre la publicació de l'obra de Joan Salvat-Papasseit. Sembla, fins i tot, que un cop aparegut el llibre citat, en fou prohibida la venda per ordre governativa i sols després de diverses gestions hom n'autoritzà la venda, prèvia l'extracció de les planes dedicades a Salvat.

Darrerament, Castellet i Molas s'han ocupat abastament del nostre admirat poeta (2); Josep Pla li dedicà un "Homenot" i les edicions Ariel n'han donat a conèixer la seva obra poètica completa, en un llibre bellament il·lustrat per Josep Guinovart, amb un esbós biogràfic de Tomas Garcés i un estudi insuperable de Joan Fuster (3). Malgrat tot, l'obra en prosa de Salvat-Papasseit segueix essent desconeguda.

Amb el pseudònim de "Gorkiano" va signar una sèrie d'articles escrits en castellà, publicats a "Los Miserables", revista "d'agressió i escàndol" (com diu Tomas Garcés (4)), dirigida per Fernando Pintado, i a "Justicia Social" de Reus, òrgan del Partit Socialista de Catalunya. Vers l'any 1918, quan ja escrivia en català, ^{va} publicar aquests articles en un llibre de tiratge reduït, que porta el títol "Humo de fábrica", pràcticament introbable en l'actualitat. El 1917 va començar a publicar "Un enemic del poble" (en van sortir divuit números), que subtitolà "full de subversió espiritual". L'any 1921 van aparèixer alguns treballs d'ell a "La Publicidad" bilingüe, que signà amb la rúbrica genèrica "La ploma d'Aristarc" i a finals del 1922, a petició de Tomas Garcés, col·laborà a "La Publicitat" amb uns pocs articles, que va signar amb ^x Les notes són a la plana 24

el seu nom o amb el pseudònim "Aristarc". També va aparèixer algun article seu a "La Revista" i, quan Tomàs Garcés i altres companys seus de la Barceloneta ("els del barri", com diu Garcés), s'aplegaren per a publicar la revista "Mar Vella" (n'aparegueren quatre números), Salvat no hi va manca. Joaquim Horta va patrocinar l'edició d'"Els nens de la meua escala", recull de proses. Salvat va editar (almenys va deixar el peu editorial: Llibreria Nacional Catalana) un número únic d'"Arc-Voltaic" i dos de "Proa" (1921) Cal citar, també, el manifest "Contra els poetes amb minúscula" (1920)

Vol dir, doncs, que per molt ambiciós que sigui qualsevol intent d'estudi de l'obra de Salvat-Papasseit se'n ressentirà si hom no pot tenir ~~permanent~~ accés a tota aquesta obra. Esperem que algú n'emprenqui la tasca de publicar-la, junt amb les seves cartes, principalment si tenim esment de l'interès que demostren les noves promocions d'escriptors per aquesta figura de la nostra literatura, que s'alça com un far en un illot, enmig de l'estol de poetes apareguts a les primeres dècades del segle.

En despertar el segle XX, els catalans es posen a "construir" la Catalunya ideal. Segurament en aquest període (1906-1917) poden veure com es realitza d'una manera gairebé total el somni dels homes de la Renaixença. Es tracta d'omplir, de la forma més ràpida possible, el buit enorme creat per la manca de continuïtat dels nostres corrents culturals des de l'Edat Mitjana (segle XV) fins a la Renaixença. I els models que serviran de patró per a realitzar aquesta tasca, seran -com ens diuen Castellet i Molas (5)- els de la burgesia de l'Europa Occidental. "El nostre passat, en efecte -deia Carles Riba-, no s'havia clos en un crepuscle, sinó en una aurora: el Renaixement quatrecentista. Cal pensar-hi, en les nostres possibilitats d'aleshores: la política internacional catalana bé prometia en la guia dels pobles nous un paper més eficaç que el que acompliren els nostres suplantadors. I un "Terant lo Blanc" i un Rois de Corella bé anunciaven almenys un Ariosto" I afegia: "Una fi del

quatre-cents que es continuï, no en les seves anècdotes, sinó en el seu sentit pregon; no amb unes soles humanitats greco-llatines, sinó també amb unes novíssimes humanitats, que abraressin les irremunciabls adquisicions del quatre-cents al nou-cents

En primer lloc, doncs, calgué crear una llengua literària moderna: "l'ideal que perseguim -digué Pompeu Fabra- no és la resurrecció d'una llengua medieval, sinó formar la llengua moderna que fóra sortida de la nostra llengua antiga sense els llargs segles de decadència literària i la supeditació a una llengua forastera"

En aquest intent de formació de la llengua moderna -i feliç aconseguint- hi prengueren part d'una manera notable els poetes i escriptors que hom ha qualificat com a integrants de la generació del Nou-cents; Jaume Bofill i Mates (1878-1933); Josep Carner (1884); Josep Ma. López-Picó (1886-1959); Prudenci Bertrana (1867-1942); Joan Puig i Ferrater (1883-1956), etc.

Després s'hagueren d'editar els nostres clàssics, fer traduccions dels grecs i llatins i dels principals autors moderns. Es transformen els mètodes d'ensenyament, encaminats a la creació d'una vida acadèmica autènticament catalana. La Montessori fou invitada a dictar cursets, es crearen escoles, una Universitat industrial, una Escola de bibliotecàries, biblioteques populars, museus, etc. i tot aqueix procés va culminar en la creació de la Biblioteca de Catalunya, l'Institut d'Estudis Catalans i els Estudis Universitaris Catalans, autèntica Universitat catalana lliure.

Desapareguts Verdaguer i Maragall, i amb ells el Modernisme, la nova generació ocupa el seu lloc. Aquests poetes joves s'identificaran amb el moviment cultural que hem assenyalat. La llengua fou enriquida i flexibilitzada per ells i foren els creadors d'un corrent nou de poesia: la poesia desrealitzada que responia a la preceptiva postsimbolista, molt d'acord amb les necessitats socioculturals de l'època i al concepte de la poesia com a experiència de cultura. La crítica actual ha reivindicat la figura d'Eugeni d'Ors, al qual atribueix la creació dels conceptes teòrics, que hau-

rien de conformar el "vademecum" estètic dels poetes reformadors. D'altra banda, "La Nacionalitat Catalana" d'Enric Prat de la Riba, constituïria l'ideari d'acció nacionalista.

Quant a la poesia, "aquest procés de desrealització -segons Castellet i Molas-, amb el parentesi dels anys 1917-24, culmina^{en} l'aventura de la poesia pura acomplerta més endavant". Dins d'aqueix parentesi, dels anys 1917 al 1924, cal situar la poesia de Joan Salvat-Papasseit.

L'obra de Salvat fa irrupció en la nostra literatura en una època agitada i convulsionada. La neutralitat de l'Estat espanyol, durant la Guerra europea, comportà una era de prosperitat, que a Catalunya es tradueix en una radicalització de la posició anti-obrerista de la burgesia. A més, la Guerra va determinar un encariment del cost de la vida i les sindicals més poderoses iniciaren campanyes d'agitació i lluita per tal d'aconseguir l'abaratiment consegüent. Tots aquests fets, que desembocaran en una sèrie de vagues, ^{de} manifestacions populars, ^{d'} assassinats, etc., donaran peu a que s'hi contraoposin la suspensió de les garanties constitucionals i les repressions. Els sindicats veuen la conveniència d'enfortir-se i ^{hom} crea el Sindicat Únic, tot concentrant la sindicació dels diferents ~~grups~~ oficis en una sola branca de la indústria. D'acord a l'orientació sorgida del Congrés d'Amsterdam, els anarquistes decideixen entrar a la CNT. Davant l'enfortiment del moviment obrer i dels seus mètodes de lluita, no es faria esperar gaire temps la reacció dels patrons. Es reorganitza la Federació Patronal i hom practica el locaut. Per l'octubre del 1919 es funda el Sindicat Lliure, "que recollia els obrers cansats de la lluita sindical i gaudia del favor del l'element patronal", com diu E. Cardona (6). "Al cap de pocs mesos -segueix dient- aquest sindicat tingué organitzat també el seu quadre de pistolers, i les violències i els assassinats es multiplicaren d'una banda i de l'altra" Tot això tindria com a col·lofó el cop d'Estat del General Primo de Rivera, l'any 1923, en certa manera estimu-

lat, doncs, per la burgesia catalana.

Universitat Autònoma de Barcelona

Biblioteca d'Humanitats

Dins el catalanisme es produeixen també canvis importants: en morir Prat de la Riba (l'any 1917), la Lliga Regionalista, ^{la qual} ^{que} podem dir representava tot el moviment ^{des} catalanista/de principis de segle, accentua el seu conservadorisme i acaba col·laborant amb la Federació Patronal. Com a conseqüència ha d'acarar-se amb la classe obrera

Però ja aleshores, la petita burgesia s'ha ficat dins el moviment catalanista, de tal manera que, en poc temps, amb manifestacions i aldarulls de carrer, aconsegueix d'influir en diversos sectors de l'opinió pública. S'inicia un moviment pro Autonomia i es funden els partits que, durant la Dictadura i la República, controlaran la política a Catalunya: "Estat Català", "Acció Catalana" i "Unió Socialista".

Salvat-Papasseit serà la figura literària més representativa d'aqueix període, malgrat que la seva ~~obra~~ fou una aventura, podríem dir, individual. I encara que això sembli una paradoxa no ho és. Perquè, de fet, la seva poesia fou l'única que va representar d'una manera total a la realitat històrica d'aquell moment. Això troba una explicació plausible si tenim esment de l'estament social del poeta i de la seva formació ideològica.

Joan Salvat-Papasseit va néixer a Barcelona, el dia 16 de maig de 1894, al si d'una família molt humil. De molt petit va haver de conèixer la duresa de les privacions, àdhuc d'aquelles coses tan necessàries als infants, a part de l'alimentació les joguines. D'ací la tendresa nostàlgica del poema "Pantalons llargs", on expressa tot l'amor que, ja de més gran, encara experimenta pel cavallet de cartó i el carret de fira que alegraren aquells dies amargs. El seu pare va morir essent ell jovenet. Tomas Garcés cita una gasetilla apareguda a "La Publicidad" del 17 de juliol de 1901, transcrita pel mateix Salvat en un "Cuaderno de escritura", que ell servà com una relíquia. Diu: "A bordo del "Montevideo" -Accidente desgraciado- En un despacho de Cádiz se dice lo siguiente: Procedente del puerto de Barcelona ha llegado el "Montevideo". El fogonero Juan Salvat, que había embarcado en Barcelona, sufrió un acciden-

te haciendo guardia, cayendo sobre las planchas del horno. El ~~incentiu~~ ^{incentiu} ~~perceïó~~ ^{perceïó} ~~así~~ ^{así} ~~l'asilo~~ ^{l'asilo} ~~o sigui~~ ^{o sigui} que Salvat tenia, aleshores, set anys. Entra a l'"Asilo Naval" on hi romangué fins als ~~set~~ ^{tretze} anys, segons Enili Eroles (7); no obstant, Tomas Garcés ens diu que la vídua de Salvat "parla també de reclusió en una institució religiosa, potser els Salesians". Vol dir, doncs, que degué sortir de l'"Asilo", abans dels ~~t~~ ^{tretze} anys. Ell mateix en unes "Notes biogràfiques" diu: "Als dotze anys jo era pur com no pot repetir-se: el meu destí l'Església" O sigui que, possiblement, la reclusió en la institució religiosa es produí entre els dotze i tretze anys, i en aquesta edat comença de buscar ofici. Primer entra a treballar d'aprenent en una drogueria, després, també d'aprenent, en un taller d'escultura religiosa del carrer de Casanova. Les dades i les dates de tot aquest període de l'adolescència de Salvat-Papasseit són confoses i les persones que el conegueren més íntimament es contradiuen. (Segons Eroles aqueix taller es trobava al carrer de Casanova, en canvi la vídua el situa al carrer de Muntaner i Tomas Garcés al d'Aribau)

"L'ofici era interessant -citem Eroles- però a l'amic Salvat no el seduïa pas gaire. Ell creia que aviat podria executar algunes talles, però en veure que passava el temps i ell només havia de tenir cura de l'aiguacuit, enganxar fusta i fer alguns adobs sense importància, aviat va perdre les ganes de continuar i la seva vocació de tallista es va esfumar com per encantament. Llavors, instintivament, agafant els papiers que sempre portava a la butxaca per a dibuixar, comença a escriure coses incoherents, deslligades, amb un estil sec, malforjat i cantellut, que fou sempre la tònica característica de la seva prosa"

Mentrestant, la seva mare anava a rentar roba i a fer feines per les cases. La cruesa de la realitat d'aquesta situació se li faria més evident al pas dels anys, però segurament en aquella època fou l'incentiu que l'obligà a aprendre de llegir i escriure, a una edat que altres nois ja entren a la Universitat. Aquest lluitador

social, que cercaria les barricades de la literatura per a reclamar una vida més justa per a la seva classe, als catorze anys era analfabet. Joan Merli (qui fou un dels amics més íntims de Salvat) m'ha dit que fou un autèntic autodidacte i que apren- gué a llegir i escriure tot sol, de la mateixa manera que més tard aprendria el francès (80). De totes maneres, hem de creure, tal com ho remarca Garcés, que poc o molt li degué fer d'escola l'"Asilo Naval". Garcés puntualitza en una nota que en

Quant a les primeres lectures, vegem què ens diu Tomas Garcés: "Emili Eroles va conèixer Salvat-Papasseit a finals del 1911 a casa d'uns amics de la Barceloneta, i el vaseguir tractant fins a la seva mort. L'Eroles tenia, i té encara avui (1962), una parada de llibres vells al Mercat de Santa Madrona. Salvat va freqüentar aviat l'establiment. Allà va fer l'amistat amb l'Alavedra, Palau, Ricart i altres. Per pocs ~~mes~~ diners comprava els volums de l'Editorial Sempere de València i els de la Biblioteca Sociològica de Zozaya i aquest material li procurava una terbola cul- tura d'home avançat. La seva ideologia i adhuc el seu vocabulari -castellà- li ve- nien, tots fets, i ben barrejats (Nietsche, Ibsen, Gorki, Max Nordau) d'aquestes fonts" ~~per el propietari del "Follet Catalans", Santiago Segura, el qual li dona l'el-~~

A vint anys, Salvat "era un noi sense ofici ni benefici - segueix dient Garcés- Llegia i escrivia, incansablement. I no menjava gaire". En aquesta època, per tal de guanyar un sou per a mantenir la seva mare i el seu germà petit, guarda fusta al moll. Quan altres joves s'arraulien dins d'un llit ben abrigat, tot sentint petar la pluja als vidres de la finestra, Salvat-Papasseit s'aixoplugava sota uns taulons al moll, alimentant un minso foc d'estelles, mentre l'aigua es vessava a barrals sobre els bots. Poc temps hauria de durar en aquesta feina tan poc adient a la seva salut i aficions. Eroles diu que va fer-la durant cinc o sis mesos.

Les primeres armes literàries una mica serioses les va fer al periòdic llibertari "Los Miserables", a la redacció del qual hi entrà a finals del 1914 junt amb l'Emili

Eroles, Mentrestant, col·labora a "Justícia Social" de Reus. Aquests articles apareixeran més tard aplegats en el llibre "Humor de fàbrica", tal com ja hem dit.

L'any 1917 (ell en tenia 23), inicia la publicació d'"Un enemic del poble" en el qual col·laboren Junoy, de Suïça i J.V. Foix. Més tard, el 1922, un parell d'anys després, Tomas Garcés diu que, segons li va explicar el mateix Eroles, fou aquest qui va empenyer Salvat a escriure en català, però Garcés puntualitza en una nota que en aquell "Cuaderno escolar", citat abans, "al costat d'uns textos sobre l'organització de la maçoneria, traduïts de la "Semaine Religieuse" de Cambray, i de fragments patriòtics en castellà, hi figuren (primer i preciós índex del poeta que havia de venir) dues poesies de Verdàguer ("L'emigrant" i "Lo noi de la mare") i adhuc uns versos molt primaris, "L'aucellet", que sembla de collita pròpia". Segui com sigui, de l'Eroles diu que l'any 1916 va tenir el goig, anant a la Barceloneta a Santa Madrona, de sentir-li llegir els primers versos en la nostra llengua.

A través d'Eugeni d'Ors, a qui va conèixer a la Biblioteca de Catalunya i a qui va ensenyar les seves primeres provatures poètiques, a instància de l'Eroles, va conèixer el propietari del "Faianç Catalans", Santiago Segura, el qual li donà feina. "Quan el senyor Segura del "Faianç" - diu Garcés - i el senyor Esmatjes de "La Pinacoteca" crearen "Les Galeries Laietanes" hom pogué finalment donar a Salvat una ocupació escaient: la direcció de la secció llibreria. Salvat-Papasseit, apassionat pels llibres, degué sentir-se al Paradís".

Salvat, en unes "Notes biogràfiques", escrigué: "Sóc, com a homes de lletres, d'imaginació, més aviat elemental. Tot ho he vist i viscut. Però em sé una aristocràcia d'esperit, que es pot alçar dels límits de la Universitat que no m'aixoplugava".

Si acceptem la seva afirmació de "tot ho he vist i viscut", respecte d'allò que ens ha transmès en els seus poemes, hem de creure que va estimar la seva muller amb

De fet, aquella joia de viure, d'assaborir-ho tot, aquella plàcida acceptació de l'ordre natural del món, que el mena a considerar la mort tan bona com la vida en "Tot l'enyor de demà", hauria de prendre accents tràgics el dia 7 d'agost de 1924. Josep Obiols, en una carta a Carles Riba, li explicava: "Ja deureu saber que va morir en Salvat. Un dia en Nogués, que ha sigut al seu costat, ens explicava amb aquell realisme i quasi crueltat amb que explica ell les coses, les escenes quasi salvatges dels darrers moments d'en Salvat. Es trist, ~~però~~ va ser una mort desesperada. Ve morir revoltat. Feia pocs dies, però no sé com va ser, va rebre els sagraments. En Nogués tot sol aguantant-lo i havent de fer fora les dones que anaven cridant: "Pobre fill meu, ja no hi veu!", i ell ho sentia. La seva dona es donava cops per tot arreu: estripava els vestits i es va quedar descalça, una sabata per ci i l'altra per lla. I quan en Nogués va sortir del quarto que havia deixat mort en Salvat se li va abraçar i va omplir-lo de petons a les mans, pel vestit, menys a la cara, per tot arreu. La seva mare va passar-se totes les hores des de la mort fins a l'enterrament dient tot baixet coses a en Salvat i fins una estona diu que es posà a cantar-li cançons de bressol. Quan moria tenia uns originals inèdits a sota el coixí"

Segons Joan Merli, aquests originals eren dintre d'un sobre adreçat a ell i foren els poemes que composaren el llibre postum "Ossa Menor".

Salvat-Papasseit va tenir molts i bons amics. Segurament la seva simpatia i benedat foren les qualitats que més degueren influir en la captació d'aqueixes voluntats. Joan Merli m'ha fet amb veu emocionada una gràfica descripció del rostre i el caràcter del poeta: "Tenia cabells negres i ondulats i portava llargues patilles, que l'idonaven l'aspecte d'un gitano, i tenia uns ulls negres que et taladraven. A més, era molt simpàtic i summament bo, extremadament bo".

Quan va morir tenia trenta anys.

I no val al·legar cap bandera, perquè per a governar i dirigir els pobles cal agafar

Si bé Salvat va utilitzar les formes avantguardistes, els crítics d'abans de la guerra van posar de relleu certes reserves a inserir la seva poesia dins d'aqueixa que condensa estretament allò que havia condonat en aquest poema. Diu així: "Jo no corresponent. Avui, però, Castellet i Molas afirmen que "Joan Salvat-Papasseit fou l'únic veritable avantguardista", circumscribint-lo, això sí, als primers anys d'edat dels joves d'ara. Jo no sóc, doncs, modest. Heic memorat d'aquesta vida meu, pocriptor català: als "Poemes en ondes hertzianes" (1919), a alguns, pocs, poemes de titls, però profunds, perquè es guarden al lluny, i d'aquest front tan alt, que ho és "L'irradiador del port i les gavines" (1921) i als darrers manifestos. Posteriorment, els cal·ligrames del "Poema de la rosa als llavis" i d'"Ossa Menor" representen i trepitjar qualsem. M'estimo els insurgents que no als conformistes i oprimits. taran només un avantguardisme purament formal. Això vol dir que Salvat va voler manifestar la seva revolta trencant els motlles que empresonaven la poesia culturalista jurat d'indoctes i un Tribunal de vells. Jo ara vaig contra aquests i la dita ta de l'època. De tal manera que aqueixa revolta comportarà, a l'ensem, una mena Justícia. I no sóc un programa, sinó una realitat, una forma tangible prou que es de desafiament a la burgesia que aqueixa poesia representava. Fou el colofó de l'època. El vull agrair res a aquells amb els qui he anat, perquè no he tingut poca anarquica i socialitzant dels seus escrits a "Los Miserables" i a "Justicia Social". De totes maneres, la seva actitud no és partidista ni dogmàtica i és molt possible que darrera d'aquesta presa de posició s'amagués el ressentiment de no haver pogut cursar estudis superiors, ressentiment que faria de llevat per al seu anarquisme. Tampoc no té un programa definit. Sap que cal lluitar; contra què i

per què, però, no ho especifica. A "Columna vertebral: sageta de foc" diu: "Sageta de foc" d'humanitats

"Lluita x belles gestes i accions — Eterna espiral vers l'Infinit"

En aquest mateix poema, veurem que ell es fa solidari amb l'home que va a la presó, però ell mana els altres que l'alliberin. El Poeta no pot aturar-se, els vells i els qui cauen que ells mateixos s'aixequin, i tampoc no pot deixar que els sofismes li embolcallin les ales:

"Experiència,
moral,
sistemes de govern,
sistemes filosòfics,
religions:

"Sofismes els sofismes per als qui només veuen amb els ulls del cervell"

I no vel aixecar cap bandera, perquè per a governar i dirigir els pobles cal agafar una tralla. En una autosemblança apareguda al n° 7 d'"Un enemic del poble" es diria que comenta extensament allò que havia condensat en aquest poema. Diu així: "Jo mateix m'he posat en aquesta secció, on hi aniran sortint els millors i els més nous dels joves d'ara. Jo no sóc, doncs, modest. Estic enamorat d'aquests ulls meus, petits, però profunds, perquè esgarden ^{al} lluny, i d'aquest front tan alt, que ho és de tant que pensa. No camino pels altres, i no bellugo els peus si no és per avançar i trepitjar quelcom. M'estimo els insurgents que no als conformistes i oprimits. Processat i portat al banc dels acusats per una causa noble, he estat condemnat per un Jurat d'indoctes i un Tribunal de vells. Jo ara vaig contra aquests i la dita Justícia. I no sóc un programa, sinó una realitat, una forma tangible primer que no una imatge. Ni vull agrair res a aquells amb els qui he anat, perquè no he tingut mestre. Jo no prometo res. Només camino.

"Jo no sé el que em proposo. El tenir un propòsit no és fer feina. Val més ésser gosat. Ara sols prenc esment de les coses eternes per damunt de les lluites que són materials. M'he adonat que jo sóc una part de Déu, i que així em pertany tota cosa

que és feta. Cadascú que esguarda enlaire és una part de Déu. I an sols hi ha una ambició que és plena de grandesa: la de voler anar a l'avantguarda sempre entre els intel·ligents i/gosats. Jo sóc, doncs, posseït per aquesta ambició.

"Jo no vull allistar-me sota cap bandera. Són el ver distintiu de les grans opressions. Adhuc el Socialisme n'és una ~~forma~~ forma d'opressió, perquè és un estat nou seguidor de l'Estat. Seré ara el glosador de la divina Acràcia, de l'Acràcia impossible en la vida dels homes, que no senten desig d'una era millor.

"Hi ha joves de vint anys que en volen dir setanta. Jo ara en tinc vint-i-tres que no passen de deu. I a tots els Aristarcs, a aquells qui no fent res veuen en cada afany un arribisme, els diré que si el món tenia una munió de joves com aquest que ara es descriu, el món caminaria més depressa. El que pensin de mi, però, no m'interessa gens" (10). Ell és una sageta de foc que ja ha estat disparada cap als cims. No sap quin camí ha de seguir; seguirà el vol de l'oronell, potser: el que cal és anar sempre amunt.

En resisteixo a creure que la seva revolta respongués només a un amor per la lluita "per se", com han remarcat Castellet i Molas, reforçant llur afirmació amb la cita d'un poema de "La gesta dels estels": "Creure en la guerra perquè és bo el combat" al poema "Crítica".

En el fons la seva revolta comporta l'esquincament de la forma emprada pels poetes burgesos, ^{però} ~~per~~ aqueixa revolta és una afirmació del seu ideari social: ell és al costat de l'Home i lluita per la seva superació.

Hom ha subratllat la pobresa formal de la poesia de Salvat, principalment en els primers llibres de poemes. Ell mateix s'ho sabia: "Sóc, com a home de lletres, d'imaginació, més aviat elemental. Tot ho he vist i viscut". És possible que volgués utilitzar les formes més senzilles per tal d'apropar la seva poesia al poble. A més, per a ell, la realitat ja és prou poètica quan se sap veure amb uns ulls com els seus. Ell mateix és una realitat, "una forma tangible primer que no una imatge".

i ensenyava un cosset

de vinets d'alumini

Jo veia les cireres del seu pit

li brillaven les dents

tot d'argentvii

pero jo mosségava el seu llavi de carn

Es diria que ell mateix ha sotmes la seva obra anterior a una crítica severa i ha descobert que allò que hi ha sota la roba és un bastiment de "vímets d'alumini", però també hi ha els ulls i les cireres del pit i el llavi de carn, és a dir: la vida i la realitat. Vol dir, dones, que la realitat que ell canta necessitava trobar una altra forma més consistent que els "vímets d'alumini"?

Cal assenyalar que la realitat que ell canta es troba situada en una altra dimensió molt diferent de la que podia cantar Josep Carner o Guerau de Liost. I el tracte amb els poetes "amb minúscula" no el va fer abdicar mai de la seva classe. La seva serà sempre una realitat pobra, senzilla, més a prop de la que insinuaren Verdaguer i Maragall, encara que la d'aquests poetes fos una realitat vista des de fora, com diu Triadó, i en canvi la de Salvat és vista des de dins, com ho podem veure en el poema "Nadal":

(2)
"Demà posats a taula oblidarem els pobres
—i tan pobres com som—

Jesús ja serà nat
Ens mirarà un moment a l'hora de les postres
i després de mirar-nos arrencarà a plorar

Evidentment, en aquest poema se'ns fan lluminoses aquelles paraules que deixà escrites en les "Notes biogràfiques", que hem citat abans: "encara no he escrit mai sense mullar la ploma al cor, esbatanat".

En aquesta etapa, haurà d'expressar tots aquells records d'infant o aquelles sensacions quotidianes de l'home corrent i innominat, de l'home anònim de la seva ciutat. Perquè el seu món és un món urba, i sobretot suburbial: el "meu carrer és estret - sense cap arc-voltaic", el port, les gavines, "l'home que passava", anònim, el tram, "l'estel·hexagonal de colors en el Circ", "els gallarets en el vent de les veles"... Expressarà l'alegria de viure que s'experimenta quan s'accepta el món tal com és, amb prescindència del "jo" individual amb una veneració quasi panteïsta, com en el poema "Res no és mesquí" i en un dels poemes més importants de tota l'obra salvatiana: "Tot l'enyor de demà". Del llit estant, malalt, imagina totes les coses que l'esperen, quan es llevi, tota la realitat quotidiana d'un barri del suburbi de la seva Barcelona; si no es pot aixecar mai més,

(3)
"heus aquí el que m'espera:
—Vosaltres restareu,
per veure el bo que és tot:
i la Vida
i la Mort.

Com no ens hem d'estremir davant aquest cant resignat d'acceptació de l'absolut de la mort, clamat per un home que la duia a dintre? Ací val la pena assenyalar el que ha dit Joan Fuster tot establint una afinitat maragallinana de Salvat que "va més enllà d'una mera concomitància estètica". "Salvat, com Maragall, era un home malalt, que compensà la seva deficiència amb un desig i una voluntat de vida, de vida plena, i això serà el clamor opulent que omple els seus versos". En efecte, aquest goig de viure, de exhaurir-ho tot en aquesta terra, a través dels sentits, que en Maragall restava frenat davant la possibilitat d'una vida ultraterrena, en Salvat pren una magnitud que sols podríem comparar amb la d'un altre rebel mediterrà: Albert Camus. Encara hauríem d'observar una altra relació entre Salvat-Papasseit i Albert Camus: l'absurd. També Fuster l'ha remarcada, tot dient: "Albert Camus davant una hipòtesi mitjanament paral·lela, reaccionava amb una filosofia de premises truculentes. Joan Salvat-Papasseit se'n surt amb un estirabot". Potser si Salvat hagués viscut en l'època de Camus, la nostra època, no se n'hauria sortit amb un estirabot. Potser aleshores la seva poesia hauria tingut ressons més tràgics. És evident, però, que encara que les reaccions no siguin iguals, existeix una concomitància. Davant l'absurd, sols resta el suïcidi o l'acceptació de l'existència. ~~ambdós~~ Ambdós van optar per la darrera sol·lució: la vida i la solidaritat amb els altres homes. Es curiós que en arribar ara davant el problema de la religiositat de Salvat, ens trobem amb un cas semblant, també, al d'Albert Camus. Després de la seva mort, hem vist com la crítica de dretes ha fet esforços per a demostrar el cristianisme de Camus. En el cas de Salvat, Tomás Garcés aporta una bona quantitat de proves ^{seu} que posarien de relleu el cristianisme ~~seu~~ i adhuc ens el presentaria com a creient. Cita un conte de Nadal (publicat a "La Publicitat" el 24 de desembre de 1922) on figuren les següents afirmacions: "I tot jo, bon cristià, cristià heterodox, segons

l'acusació...". També recorda allò que escrigué a les "Notes Bibliogràfiques", que fa: "Als vint anys, dolorit, cristià i socialista..." I, encara, fa referència a unes cartes del poeta, en una de les quals (Les Escaldes, 30-5-22) dona les gràcies a un amic per haver-li recordat (segurament amb una estampa de primera comunió -diu Garcés) "el millor i més fidel dia de la (seva) vida" "Quan jo vaig combregar -diu- vaig fer-ho amb una fe que no tindré mai més". En l'altra carta (escrita també a Les Escaldes, el 14 de juliol del mateix any), Salvat escriu: "...i ara no em puc sostreure de dir-vos que el nou llibre d'En M. em descoratja un xic respecte d'ell: per que se sent tan lluny de les coses que el ronden, que el deixen caminar

"aquest paisatge que quan mors es mor"

No, amic, que no és això; que cal creure en la vida, infinita, i que ens caldria tornar, o encara millor dit, que no haurien de deixar-nos. Si més no, és un renec:

"aquest paisatge que quan mors es mor"... un renec que l'exalta, i li fa demanar a Déu precisament:

"que enviï, furient,

vent de tempesta que el desfaci a trossos"

No, no; a 26 anys (Garcés aclareix que deu ésser una errada i que el poeta en tenia

28 aleshores) hom ha passat misèria, hom ha estat acollit a l'"Asilo Naval", hom ha

fet vint oficis; sense pare, amb la mare malalta; hom ha estat explotat de mala ma-

nera, hom s'ha fet anarquista pels qui eixorquen la vida; però estima i estima que

només ploraria d'estimar. Cada matí en obrir el balcó o la finestra, dona gràcies a

Déu perquè això li és permès encara una altra vegada. Creieu que jo l'estimo el vos-

tre amic. Vós li podeu pregar que sigui més fidel al Pare Nostre..."

Joan Fuster, en canvi, qui també ha estudiat aquest aspecte, arriba a conclusions ben distintes. Enlloc del "franciscanisme", que hi veuen Garcés, o Mossén Pere Ribot,

Fuster hi veu "Rousseauisme", "pensant en les seves probables lectures d'adolescent".

"Endevinem Salvat prou agnòstic, demés, per penjar-li de manera seriosa -segueix

dient Fuster- l'etiqueta de panteïsta. Per a ell, el món complet era encara la

vida. "Res no és mesquí" precisament ja que "la cançó canta en cada bri de cosa".

Res. Ni la mort".

Efectivament, he de compartir les conclusions de Joan Fuster, més que no pas les d'aturar un instant en el seu tercer llibre "Les Conspiracions" (1922), el qual de Tomas Garcés. És lògic, donades les circumstàncies, que Salvat utilitzés les fra- reflecteix l'època de la seva integració a les línies nacionalistes, encetades con ses corrents, d'invocació a Déu, gairebé per costum i, fins i tot, atesa la seva hem vist, per la burgesia. En certa manera, també pel la seva van sentir solitud, sensibilitat, hem d'acceptar que servís el record, del dia que va prendre la prime- dones ni en la forma ni en l'actitud, perquè ara no s'insereix en els corrents de ra comunió, com "el millor i més fidel de la (seva) vida". Però, fixem-nos que diu: la poesia burgesa. Com hem mirat l'antologia i Molins, potser amb qui demostri "amb una fe que no tindrà mai més". No hi ha dubte que la mort i el dolor el situa- més afinitat fou amb Ventura Gassol, en el sentit que el catalanisme per a ell és ven davant la cruïlla d'haver de prendre definicions, quant a l'existència de Déu un fet polític, mentre que per a Poix, per exemple, és un fet moral. De "dentra els i la possibilitat d'una vida ultraterrena. Observem com és precisament l'agulla del poemes amb minúscula" ja havia conformat la posició dels poemes burgesos, diu: "a- dolor allò que el mena a pensar en Déu:

"Quin plan teniu, Senyor,
que feu que hom cregui en Vós
en el dolor només?

Això, però, li fa pal·les l'absurd que resulta creure en un ésser omnipotent al qual "les conspiracions" és un llibre compost de vuit poemes escrits en un mateix hom li deu una existència en la qual dolor i plaer són col·locats en un mateix nivell: del Guadarrama, al de la Puente, i en algun d'ells hi traspuen un fort sentiment

"Quin plan teniu, Senyor,

d'odi a i poble que si us deu dolor i pler? 'odi atemptat que era capaç de sentir

Vegem també les reflexions del Just, en el poema "La mort del just", qui "deixa la vida i no oblida els guanys". Davant la mort inevitable, es diria que no hi ha re- volta, sinó sols un desig: una bandera per la qual lluitar. Ell havia rebutjat les

"Senyor, vull viure, voldria quedar-me"

No obstant, quan aqueixa situació va esdevenir real, prenent-lo a ell com a prota- gonista, es va revoltar, com hem pogut veure en el testimoni d'en Xavier Nogués: "Va morir revoltat" Perquè ell no podia acceptar cap altra cosa més enllà d'aquesta vida: vil, sobretot degut al fet d'avançar els interessos del partit als interres

"...No barreu les tanques,
vull dir la vida mentre em quedi alé.

Si no puc dir-la, demano tornar-hi
-que no puc creure en cap cel més serè".

Però abans de seguir revisant aquest aspecte de la poesia de Salvat, ens hem d'aturar un moment en el seu tercer llibre: "Les Conspiracions" (1922), el qual reflecteix l'època de la seva integració a les lluites nacionalistes, encetades com hem vist, per la burgesia. En certa manera, també aquí la seva veu sonarà solitària, doncs ni en la forma ni en l'actitud, tampoc ara no s'inserirà en els corrents de la poesia burgesa. Com han subratllat Castellet i Molas, potser amb qui demostra més afinitat fou amb Ventura Gassol, en el sentit que el catalanisme per a ells és un fet polític, mentre que per a Foix, per exemple, és un fet moral. En "Contra els poetes amb minúscula" ja havia censurat la posició dels poetes burgesos, dient: "aquests poetes nostres (que) s'han penyorat l'espasa pel bastó de passeig, alliberaran un dia Catalunya amb una reverència. La suor que acompanya les comoditats els ha sablanit la lira".

"Les conspiracions" és un llibre compost de vuit poesies escrites en un sanatori del Guadarrama, al de la Fuenfria, i en algun d'ells hi traspua un fort sentiment d'odi a l poble que el subjuga. Si més no, l'odi atemperat que era capaç de sentir aqueix home bo que sols desitjava estimar-ho tot en aquesta vida. Però, potser per primera vegada el seu afany de lluita i de combat trobà una meta on adreçar-se. I sobretot, Salvat va trobat una bandera per la qual lluitar. Ell havia rebutjat les banderes de partit, però si cal lluitar per alguna, aleshores "millor que fos la de la meua terra". És important destacar com és sanitària l'actitud de Salvat i quina atenció hauria de mereixer de part de les joves promocions. Tenint esment dels esquinçaments que van comptar els embanderaments partidistes, abans i durant la Guerra Civil, sobretot degut al fet d'avançar els interessos del partit als interessos generals de Catalunya, hauríem de procurar aprofitar l'experiència. Hauríem de fer-ne una divisa del vers de Salvat: "lluitaria qui sap per quina ampla bandera/

però millor que fos la de la meua terra"

El nacionalisme de Salvat fou sincerament sentit i no s'acontentà amb fer-ne una afirmació d'existència, sinó que va predicar-lo amb ressons imperialistes, molt d'acord amb l'ideari de Prat de la Riba. ⁽⁴⁾ Per a ell, Castella ja ha deixat de dominar:

"Castella, el Guadarrama:
posta d'or
però posta segura
d'un vent que haveu sigut

i ara ha arribat l'hora de Catalunya:

"Catalans! Tots en peu!
L'Escorial deixem-los
per trofeu!
que ara serem nosaltres
qui plantarà les tendes.

Novament Catalunya ha d'ocupar un lloc a la Història, i per tal que així sigui, cal que tot Catalunya es posi en peu. Per això insta els pagesos a guardar la terra i a anar "amb nosaltres, marins i gojats", els fornits atletes que deixin l'Estadi "pels fadrins que es fan" i prenguin els estris de viure en combat; les dones que siguin valentes i ensenyin a les filles l'afany per l'empresa, que és gran, i tots:

"Fendim les ones, tal guerrers d'abans!
De nou la història que ens vegi avançant
Vulguem ésser-hi entre els pobles més grans
Per Catalunya, els fanals ben endalt;
fendim les ones, tal guerrers d'abans!

Es possible que quan contempla Castella en detall, particularitzant, més que odi, sentí pietat. Així en "La Cortesia", quan parla de la dona castellana diu:

"Tampoc cap mar la gronxa, però el cel hi és tan blau
que diríeu que el porta quan els ulls s'hi emmiralla
Tingués una pomera i un cirerer al costat
ja ni ens fóra estrangera la bruna Maria Ana.

Es diria que voldria donar-li un tros de mar, una pomera i un cirerer, perquè li dol que la bruna Maria Ana li sigui estrangera.

Però, quan s'oblida de la Maria Ana, Castella la Nova i Castella la Vella només

són "jou i malvestat" i aleshores cal que els pobles de la Iberia i gallecs i euscars
ens donem les mans, perquè: *estels sempre una impressió tan extraordinària de noblesa*

Josep Jofre i Gual: "Si ara ens domenyava la cançó al "Sentit dels sentits", que és
ja no hi tornaria.

Aquest sentiment s'afirma a la tornada. Un cop ha vist de nou el cel i el mar, el
camp i la muntanya de Catalunya, diu:

"qui deixava Castella no hi voldria tornar.

i un cop a Barcelona, retroba el Montjuïc i el "Port gonflat de pals", la Barcelona
que té una Rambla amb cor, amb flam i amb sang i:

"un Estadi batent per Camp de Març
amb llançadors del disc
mil sagetes al vent que clamen llibertat.

Pero ací s'estroncava la saba nacionalista, segurament desil·lusionat pel tombant
que prengueren els fets, doncs en el següent llibre "La gesta dels estels" (1922)

trobem un poeta somniador, enyoradís, l'ànima del qual es perd en aventures per espais
llunyans i en reiteracions sobre la conveniència de seguir el combat, com si talment
hagués arribat a dubtar de l'autenticitat de la lluita per la seva Patria, cantada en
"Les Conspiracions".

Alguns dels poemes d'aquest llibre il·lustren l'intent conscient efectuat pel poe-
ta per tal d'integrar-se a formes purament burgeses: la cançó i la fugida cap al som-
ni. *Pesi*, com han assenyalat Castellet i Molas "fou, de fet, un intent estrictament
personal de completar les pròpies deficiències d'orfe prematur, de pobre i de malalt"
No hi ha dubte, però, que, com diu Fuster, de l'"experiència de les cançons, com de
l'anterior feta sobre d'altres esquemes mètrics, hagué de beneficiar-se tota la seva
restant producció"

El proper recull, "El poema de la rosa als llavis" (1923), és considerat el millor
llibre de Salvat i la crítica ha estat d'acord en posar de relleu el realisme eròtic
i innocent que amara aquest autèntic cant a l'amor. Joan Teixidor (13) diu: "No comp-

ta la poesia catalana moderna amb cap poema d'amor que deixi tan al descobert intimitats eròtiques i doni al mateix temps una impressió tan extraordinària de netedat" Josep Janés i Oliver (14) digué: "Caldria acudir al "Càntic dels càntics", que és el punt de relació més immediata de la poesia de Salvat-Papasseit que hem sabut veure, per trobar un sentit igualment blanc i pur de la possessió amorosa" Joan Triadú (15) considera que "La rosa als llavis" "és un dels poemes eròtics més reeixits de la lírica universal".

De totes maneres, com han vist Castellet i Molas, no cal oblidar que malgrat el lirisme amb què està contada aquesta història d'amor "és essencialment realista". El poeta -ens diuen aquests incisius crítics- no s'hi lliura a especulacions intel·lectuals -records, evocacions, ambicions, remordiments o timideses, menyspreus o separacions-, sinó que es limita a contar-nos en present l'acte mateix de la possessió

Novament, doncs, hem de veure ací una nova ruptura amb la poesia immediata anterior. Com ha dit Joan Fuster: "no hi estava gens acostumada, la literatura catalana. L'amor, sobretot en la nostra poesia, havia estat només floreta innocua, festeig de casa bona, fidelitat matrimonial o exquisidesa psicològica. O bé, d'altre cantó, era esplai brut, gras, subaristofanesc. La poesia amorosa de Salvat-Papasseit venia a introduir-hi l'erotisme, en la millor acepció de la paraula".

Al costat d'aquests opinions, no se m'acut afegir-hi res més.

El darrer llibre, "Ossa Menor" (1925), fou publicat, com hem vist, després de la seva mort i els poemes que aplega, en certa manera, corresponen a les diferents èpoques dels altres llibres, tan per la forma com per la temàtica. Ací trobarem "Nocturn per a acordió", netament autobiogràfic i "L'ofici que més m'agrada" en el qual hi ha aquell gust per la feina manual, tan característic del nostre poble i que ens ha fet apareixer als ulls del món com a poble artesà de primera magnitud.

Aquest poema, però, ens mena a unes altres reflexions. Hi troben a faltar la denúncia del problema social que afectava els homes que practicaven els oficis que ell detalla. Problemes vitals, ho hem vist, en aquella època, i la indignació, que els mateixos produïen en la classe obrera, els paletes, els fusters, els manyans, etc. la devien portar a flor de pell. De fet, la denúncia oberta n'és absent de la poesia de Salvat. Sols l'endevinem en el substratum d'aquells poemes que descriuen el medi on viu l'obrer. En canvi, el crit de rebel·lió l'hauríem de cercar, segurament, en els escrits en prosa (si jutgem les petites mostres que hem pogut conèixer). Hi vull veure una intenció conscient en aqueixa dicotomia. No crec (com ho fa Joan Fuster), que Salvat fos incapaç de sentir ira. Penso, millor, que Salvat no la volia manifestar en la seva poesia. La poesia ha de servir per a dir "el bo que és tot". Per a la denúncia irada, per a l'atac descobert a aquells "que eixorquen la vida", tenia el manifest, l'article al diari. Ja hem observat com quan parla de la lluita i del combat mai no nomena l'enemic (feta l'excepció a "Les conspiracions"). No obstant, quan diu: "he estat condemnat per un Jurat d'indoctes i un Tribunal de vells", manifesta obertament: "Jo ara vaig contra aquests i la dita Justícia". Malauradament, haurem de deixar aquestes reflexions com a simples hipòtesis, ja que no tenim a l'abast la seva obra en prosa.

Es possible, també, que no estigués d'acord amb els mètodes que utilitzaven els obrers en les seves lluites i tot plegat li devia produir una mena de desconcert. D'aquí que no vulgui al·listar-se sota cap bandera partidista i que no sàpiga què es proposa. Alguna decepció li degueren provocar les lluites obreres, ja que digué: "Ara sols prenc esment de les coses eternes per damunt de les lluites que són materials" i en aquell moment considera que "tan sols hi ha una ambició que està plena de grandesa: la de voler anar a l'avantguarda sempre entre els intel·ligents i els gosats. Jo sóc, doncs, posseït per aquesta ambició". Ell sabia, però, que calia lluitar i ésser valent. Si les lluites materials no han de satisfer els seus anhels, aleshores cal superar-se

conreuant l'intel·lecte, cal apuntar vers l'Infinit. Sabia, també, que era el glosador de l'"Acràcia impossible en la vida dels homes, que no senten desig d'una vida millor", no obstant, ^{això} ell es prenia com a model, convençut que, amb una munió de joves com ell, el món caminaria més depressa. Sí, però, cap on? Hem de suposar que cap una vida millor: "Sempre amunt". Ara, ell no és un programa ni camina per ningú, vol dir, doncs, que cadascú haurà d'emprendre l'aventura de la superació tot sol, com ell. Solidari, però solitari. Novament, torno a pensar en Camus. ⁷

Una cosa és certa, però: malgrat les decepcions, els dubtes, "deixat Déu de banda - com diu Fuster- condemnat irònicament l'absurd, reduïda en l'amor i en els costums a una naturalitat elemental, la vida té (per a Salvat) l'únic sentit d'ésser viscuda". Aquesta és la lliçó que ens ha llegat Salvat-Papasseit en la seva poesia, la qual pot substituir amb totes les avantatges qualsevol programa. Una poesia, la seva, escrita amb sang, "mullant la ploma al cor, esbatanat", d'una sinceritat esborronadora. Una poesia que es projecta cap als cims, "com un orenell", i que sols pot ésser compresa, sentida i experimentada amb tota la seva grandesa, si hom s'eleva, també, cap al cim, nu, amb el pit descobert per ^{s'hi} que ~~en~~ clavi la sageta de foc del seu vers.

(9) Josep Jans i Olivé, J. SALVAT-PAPASSEIT, (Edicions "Bona dels Vents", 1938)

(10) Citat per Enric Carroia. *Ibidem* p. 17

(11) Els textos citats de Joan Fuster són tracts de l'estudi aparegut al llibre

POESIES de J. Salvat-Papasseit.

(12) *Ibidem* p. 147

(13) Citat per Castellot i Molera. *Ibidem* p. 68

(14) *Ibidem* p. 25

(15) *Ibidem* p. 148

NOTES

- (1) Joan Triadú, ANTOLOGIA DE LA POESIA CATALANA, (Editorial Selecta, 1951)
- (2) Joaquim Molas i Josep Ma. Castellet, POESIA CATALANA DEL SEGLE XX, (Edicions 62, 1963)
- (3) Joan Salvat-Papasseit, POESIES, (Edicions Ariel, 1962)
- (4) Totes les frases citades de Tomas Garcés són tretes de l'"Esbós biogràfic", aparegut al llibre POESIES de J. Salvat-Papasseit.
- (5) Els textos citats de Castellet i Molas són trets del llibre POESIA CATALANA DEL SEGLE XX.
- (6) E. Cardona, UN SEGLE DE VIDA CATALANA, (1814-1930) (Editorial Alcides, 1961)
p.p. 1320-1332 (Aquesta obra consta de dos volums i fou preparada, sota la direcció de Ferran Soldevila, per un equip de 51 col.laboradors i un comitè de redacció compost per A.Manent, J.Molas, F.Puig Quintana i M. Rius)
- (7) Citat per Tomas Garcés. Ibidem p. 12
- (8) Dades facilitades personalment i gentilment per Joan Merli.
- (9) Josep Janés i Olivé, J/SALVAT-PAPASSEIT, (Edicions "Rosa dels Vents", 1938)
- (10) Citat per Tomas Garcés. Ibidem p. 17
- (11) Els textos citats de Joan Fuster són trets de l'estudi aparegut al llibre POESIES de J. Salvat-Papasseit.
- (12) Ibidem p. 147
- (13) Citat per Castellet i Molas. Ibidem p. 68
- (14) Ibidem p. 15
- (15) Ibidem p. 148

OBRA POÈTICA DE JOAN SALVATÉPAPASSETT

POEMES EN HONDES HERTZIANES, (Edicions Mar Vella, 1919) Aquesta edició portava cinc dibuixos i la portada realitzat per Torres-García.

L'IRRADIADOR DEL PORT I LES GAVINES, (Tallers Atenes, A.G. 1921)

LES CONSPIRACIONS, (Tallers Gràfics Omega, 1922)

LA GESTA DELS ESTELS (Mostra de Poemes), (Joaquim Horta, 1922)

POEMA DE LA ROSA ALS LLAVIS, (Llibreria Nacional Catalana, 1923) Amb frontispici i coberta realitzats a ma per Josep Obiols.

OSSA MENOR (Fi dels Poemes d'Avantguarda) (Obradors Omega, 1925) Obra postuma.